

МАРИЈА ШИМОКОВИЋ

СТАЛНИ ПРТЉАГ

Разговор водила Радмила Гикић Петровић

Радмила Гикић Петровић: *Роман* Сценографија за ветар *омаж је дејиньсџиву. У истом роману пишеће о мајци, баки, тати и њид. Било би интересантно да нам на почетку разговора кажете нешто о Вацем дејиньсџиву, о радосџима, џуџама и одраслању.*

Марија Шимоковић: Детињство је двориште са малим песком и тишином која је владала после изласка сунца. Имала сам срећу те је то двориште расло са годинама и људима који су ту свраћали. Мало детињство протицало је у узбудљивим распону између *Полишкиног забавника* и једне старе Библије која срећом није била у дајцест издању. Призори које сам покушавала да докучим из ове лектире објашњавали су себе у малој кухињи поред петролејке од које сам добијала жестоке главобоље. Деца ваља на време докуче да кућа од набијанице са трском којој сваке године скидају претходну, да мирис земље у дворишту после кише и љуљашка испод огромног дуда вреде само уз додатак проницања у дубину бунара у којем се огледа дрвеће. Цело се то двориште дешава у једној питомој равној улици са ушореним комшилуком и вечерњим журкама пархетних бака на клупицама без наслона. И још мирише на патроне од барута спремане тати за лов, узвике берача дединог винограда и огромне количине песка које су се претакале из дана у дан, из маминог питомог осмеха у татине рвачке мечеве. Бака је била једнако ту да чува двориште, да сценографија не буде поремећена, и из њених модрих очију увек су нас походили они којима смо се највише надали.

За Вашу прву песничку књиџу Сам човек (1972) карактеристичан је слободан стих, одсуство инјерјункције, добар осећај за ритам – у минијатури „али често и врло распричаној песми” (В. Павковић). Заправо, прошло је 40 година од прве збирке. Ни мало ни пуно распричаности/расјеваности, а како је настала прва збирка?

Мој први уредник Лазар Мерковић сакупио је расуте стране свега што сам исписивала годинама уназад, поређао то тако да је све изгледало боље и другачије, однео у штампарију „Панонија”, и једнога дана фијакер и Лаза стигли су пред моје двориште. Цела породица је учествовала у свечаној промоцији настанка нечега из ничега. Књига је била на додир лепа. Наликовала је дивљем кестену. Слагана ручно, с много нежности у штампарији „Панонија”. Лаза је бдео над њом непрекидно. Од тада траје наш дијалог који никада нисмо прекидали. Кроз све ове равне и криве године које су се споразумевале књигама. Његовим и мојим.

Кроз збирку песама Ишчекујући Јону (1976), условно речено, прожећ је лик Ваце кћерке Јоне. „Погледај у себе / И видећец / Како је свемир велик”, стихови су из наведене књиџе. Да ли сће Ви у овој збирци увели митолошке елементе, и нашли ослонац у античком миту и Библији?

И Јона је име из Библије. Када је стигла на свет много раније но што је предвиђено, ваљало је упослити силе с највишег места да остане ту. Била је мајушна као кап росе на листу ђурђевка. Добила је име да је чува и песме да јој дају чи, животворну енергију. И док је време борбе за живот ишло својим сокацима, било је смејања и плакања, молитви и дрхтања, а лирски субјект препаднут пред неманима препознао је поруку у ноћима без сна – да дубину треба тражити у висини и висину у дубини. И то није био ескапизам, то је била реалност од које се није одустало.

Ваца „Песма настаје када се пишаше” – нпр. „шћа је иза шекша”. Да ли објашњење налазише: „Да се иза ше муке назире нешто тако лепо као песма, да ли хвацац вибрације универзума у своје перо које оштрици у таквим ноћима”? Или када кажеше: „О естетском предмету и естетском акту. Уметник зна: док траје, сваки уметнички процес заправо је ходање ка целини.” Да ли некада аутор/песник буде изневерен?

Човек мора да се определи између две одлуке – да живи као да ништа није чудесно или као да све то јесте. Та ми је идеја Светог Августина дала могућност да изаберем ово друго. И пријавим свој стални боравак у песми. Дешава се да ствари измакну контроли, да као у неком великом авану звезде буду смрвљене у прах, да песник ухвати у шаке тек песак, али загладан у њега схватиће колико је он слојевит, препознаће његову структуру кристала, сјај који му поклања само један сунчев зрак када падне преко зрна, и схватиће да је увек на добитку ма како карте падају. Песма је и прибежиште, песници су често азиланти од живота. Али песма је толико јака, она непрекидно себе ствара, она је део ишчупан из срца устројства целине, она вас обузима када се најмање надате и увек је ослонац. Изневери само ако ви њу зовете, јер је основно правило да она зове вас.

Не бој се, ту сам (1980) *поемично орђанована збирка, где се, поред остало, пресећају студентских дана у Београду, сусрећу са Босном, и Панонијом. Како су ишли студентски дани?*

Богато. До тада сам, углавном, сретала књиге, тамо ми је судбина уприличила сусрете и са њеним ауторима. Књиге су почеле да говоре њиховим гласовима. Један од најужбудљивијих сусрета био је када се Милош Црњански вратио из Лондона. Па креативна радионица са Мијом Павловићем. Онда представе Атељеа 212 – *Радован Трећи, Шизалофа Љубаф, Чекајући Годоа*, цео репертоар сам неколико пута протресла, авангарда, слике, призори ширења света. Више ништа није могло да стане у један дан. Ноћи су се скратиле, снови су постајали стварност. Кроз двориште Капетан Мишиног здања и амфитеатре пролазили су непролазни – чика Миша Ђурић, Лазар Трифуновић, Вељко Кораћ, Александар Крон, Платон у црној ролки. Концерти су били надомак као и књижевне вечери – ту на Коларцу. Звезде су биле надхват руке, а путеви никад нису изгледали бескрајнији. Путовало се а да се из дворишта није померало.

Исте године објавили сте збирку Мајстор жудње (1980). Један циклус посвећен је Сарајеву, али и феномену Субојнице „као културној средишти и месту живог, а за песника и пресудно додира више култура”. Ви сада живите између Београда и Субојнице, која је чест мојив у Вашој поезији. Шта сте изгубили преласком у Београд, јер изгледа да је Субојница и даље важе „културно средиште”?

Никад се не губи оно што је у вас учитано. Сваки прозор, призор, поглед кроз одшкринута врата, у очи које су вас разумеле, у књиге које сте понели у себи, додире, куће, сокаке и дворишта, све то је стални пртљаг са којим се путује. Идете и носите сваки детаљ са собом. Праштате и тражите опрост, волите и одустајете, све се то дешава у неком оквиру врата, града, пејсажа. Ако су сви које волите уз вас, ако се ваш круг око лампе шири са сваком новом освојеном географијом, ако се свему враћате увек испочетка, онда сте на добитку. Понекад је добар тај одмак, тај отклон од неких кућа, споменара или дијалога. Јер радост сусрета је тим већа. У мени траје многострукост људских веза које се настављају кроз писма, телефоне, сусрете изненадне или планиране. Надахњују ме истости и различитости, шифре које су код сваког другачије, амбијенти који су налик на моје а опет своји. Покушавам да пренесем све своје у туђе, и тада опет освајам део нечијег амбетуша, бунара, детињства, доживљаја града у који улазим, и он постаје мој али не без мене. Са свим оним пртљагом о којем сам вам малочас говорила. И бивам освојена.

Александар Ристиновић је приметио када је писао о Небеском бициклу (1987), да је главни јунак ове збирке град који носи различита имена: Дубровник, Загреб, Суботица, Будимпешта... Да ли је град у Вашој поезији реалност, али и симбол-лабиринт у који се зашварате и који Вам омогућава да се ту искажете?

Сваки град има свој ритам. Сећате се Кандинског? За њега је свака боја имала свој звук. Ја често ходам кроз неку улицу и моја се стопала радују што су баш ту у том тренутку. Живети сваки тренутак у његовој пуноћи, можете било где ако сте пронашли средиште. Моје средиште је песма, вири из ње на све лампе у/пред прозорима, у нежност коју котрљају наречја, у сваку нову реч коју чујем, у пријатељства и љубави, у облике кућа које умам да волим само због неког узбудљивог детаља. Свако место је град само се одазива на друго име. И свако место има трг на којем се људи кад тад сретну.

За књигу Пољубац Густава Климта (1993), (изабране песме), Бојдан А. Појовић истиче Вашу способност да се у оба облика искажете на аутентичан и сваке пажње вредан начин, „шумаћећи по њеном појребом да се домогне чисте лирике”. Која је Ваца поетика?

Могла бих је открити реченицом Дорис Лесинг: „Живот је мала божја писаћа машина.”

Књиџу Међуречје (1998) многи критичари издвојили су као једну од Ваших најусијешнијих збирки. Ваши кореспонденцији у овој књиџи су Јожеф Нађ, Геза Чаји, Бела Хамвац, Данило Киш. Да ли је предуслов био да су и они били везани за Суботицу, или сје ироницили и друже додирне шачке?

Ви сте навели само врхове. Има ту још много дивних људи за које је чуо само њихов круг. А припадају граду колико можда ни не можете наслутити. *Међуречје* је имало задатак да укаже на чињеницу да је центар света ту између Дунава и Тисе, да је то наш Плодни полумесец како су Месопотамију још звали, да врхуни у улози песка кроз историју и географију, и да никако не смео заборавити како у мноштву култура и порекла, у разликама, треба тражити ону узбудљиву многострукост, ону сложеност наших осмеха и сазвучја која су само за нас карактеристична. Срећом те су велика имена, свако на свој начин везана за *Међуречје*. Хамваш преко превода Саве Бабића, Данило Киш чињеницом свог рођења баш у Суботици, Јован Ненад Црни усточицењем прве тврђаве, куле око које су се потом дуго времена развијали градови, а ту се подразумевају и сви они који су били или ће бити у мојим књиџама, у историјским читанкама, а оставили су свој ДНК овако или онако као завет равници. Тако историја света постаје наша историја, у песми је све могуће, а реч се, обично, обистињује. Ако је права.

Колико је на Вас уицицала исиочњачка култура, иоред оџромне литерациуре, да издвојимо неколико књиџа: Ји Ђинг, Шљивин цвет у вази од злата, Златни цвет, али и Мицима и Куросава?

У једном од мојих кључних снова саопштено ми је да сам Јапанка. По природи ствари одувек сам више веровала у снова него у стварност. Уверљивији су и носе ниво и слојевитост, али и шифру тајновитости која одговара уметности. Тај, и још неки крупни снови раширили су мапу мог бића на целу постојећу географију. Уверење које од тада носим објаснило је и моја ранија искуства на јави, те је тако невероватна привлачност коју сам осећала према чудесном обухватила и књиџе и ауторе које наводите. Веровање у пророчку моћ уметности блиско им је, колико и песми. Чује се шум времена, ништа не умире и све може да се до-

годи поново. Човек је увек на почетку, чудесно је тренутак између сваког новог откуцаја срца, а златно доба је на свом врхунцу.

Ваца прва прозна књиџа Сценографија за ветар (2002) је роман где су већар и њесак на неки начин главни носиоци радње. Књиџу сѝе њисали њоком бомбардовања 1999. године. Како сѝе се у њо време, њре десетѝак година, одлучили за њрозни исказ?

Мада ово није прилика за решавање жанровских загонетки, *Сценографију за већар* нисам замислила као роман. Време је било у квари и речи нису хтеле да се ломе у стиху. Наставиле су да теку до краја реда, да се множе а не сажимају, да дижу бедем који је ваљао – да чува страх подаље и дају наду. Јер песма се не пише из празног срца, нити из времена када је небо доле а земља горе. Не зато што то није ред, или зато што музе ћуте. За мене бар, писање у тим временима која су личила на присилну мисао, већ стварање склоништа. За све који су читали и на тренутак престали да се боје сакривајући се у текст, и за мене наравно. Јер писала сам и за новине. Људи су се јављали телефоном, неки које годинама нисам чула, захваљивали се. То је било као заједничка молитва. Неизрецивост тренутка. Јер, да сам га изрекла остала би трајно, повукла ме је у сигурно склониште, у детињство. Тако је, сваког јутра у четири, почела да се рађа *Сценографија за већар*. По унутрашњем сату књиге куцало је време настанка, али је књига довлачила једно друго време – доба безазлености и блискости са собом и другима, када је сваки страх могао бити отклоњен и самим доласком родитеља кући. Та два времена преклопљена једно преко другог, учинила су да оно што је заиста моћно однесе победу – јер није залуд речено „Јака као смрт је љубав”. А има ли нечег већег, целовитијег и моћнијег од љубави детета?

Бродски је рекао да „кад њесник њочне да њице њрозу, њо је увек добиѝак за њрозу”, а Теофил Панчић (Време, 19. децембар 2002) њоводом Сценографије за ветар забележио је да сѝе „довољно самосвено и сигурно, углавном обуздавајући Порив За Певањем” исѝисали без „самосажалне баналности” усѝещан роман. Да ли је њроза расѝричаностѝ, а њоезија сажимање; или: цѝта не можеѝе исказати сѝињом, а цѝта њрозни исказ за узврати нуди?

„Уметност је онтолошка шифра велике загонетке”, да цитирам Финка. Та потрага за светом унутар себе и потрага за собом унутар света и себе, увек је унутрашња нужност. Свет уметности је за мене недељив. И сем света снова, који ту негде и припада,

нерадо признајем све друго. Све стане у малу песму и велики роман, та енергија која покреће боје да се мешају, камен да буде обликован, музику да тражи свој број. У уметности нема граница. За уметника све је уметност. Или то ништа није. Проза или поезија? Не знам одговор. Једно улази у друго, једно из другог поизилази. Мислим да је и форма облик који та унутрашња нужност диктира. Играти се том чињеницом, и то је уметност. А шта је она него апсолутна слобода и самозаборав игре. Одсуство времена и простора из самог тренутка рађања дела говори о нашој апсолутној слободи или потпуној потчињености оном што радимо. А то је игра која је доминанта сна и уметности.

Да ли нам нешто можете рећи о песми исписаној на пасошу у време виза?

Протест против граница тако својствен уметнику, то је била та песма. Била је то идеја Александра Гаталице, да у своје старе пасоше, својеручно, упишемо песму. Сјајно, зар не? Но, мој „случај“ ће најмање остати запамћен по песми... Прича је дужа али ћу покушати да будем лапидарна у исказу. Своју сам песму уписала, сасвим случајно, у тек добијени, нови новцати пасош. На питање најнадлежнијег на месту на којем се та документа прибављају – да ли ми је познато да сам оскрнавила државни документ, што ми, наравно, није падало на памет после оноликог чекања на њега, одговорила сам, притешњена силом истине: „Али, песма је тако слатка!“ Срећом, човек о којем Вам пишем имао је смисла за поезију и грешке на којима се учи, те је тако, у стилу целе Гаталичине акције о имагинарности граница, нестала још једна између могућег и немогућег.

Еџон Шиле, Мунк и Климт прожимају се кроз Ваше песничке књиџе. Већ само њихово помињање, као да даје и боју и јачину свакој написаној стиха. Зашто сте се одлучили баш за ове, свакако велике уметнике?

Суботица је град сецесије. Успламтеле боје, јаке емоције, уврнуте линије. Све је то расло заједно са мном, у мени. Тако сам после у сваком граду у којем бих бивала била најпријемчивија за људе и године које су биле карактеристичне за овај правац уметности који је, трајући кратко, оставио невероватно јаке рефлексије свугде у свету. У недоречености декорације тражила сам путеве ка тајнама, знала сам да сам тако део нечег што је бол, страх и празнину претварало у уметност. Ставити цвет на зграду

и оставити га ту да би се изазвало цветање усред општег већења, зар то није неисцрпан извор говора уметности? Зауставити страх, заштитити све од оштрих бридова догађаја, жестоких призора мекотом линије и снагом боја, помешати крв и биље и створити илузију кретања кроз време – био је то задатак који је сецесија урадила уместо свих оних који то тада нису могли. Ламентирати да ли је она кич, данас, а не видети контекст у којем је настајала, борбу коју је изборила, једнако је као тражити од слепца да слика. Е ту сада долазе ликови из Вашег питања, и многи други, ту је наравно и експресионизам тесно везан али горчи, сецесија је нешто што ме заиста везује за моје детињство у којем нисам разумела оно што ми се данас чини да сам близу да схватим. Али још трагам за тајном.

За поему Киновар (2007) добили сће награду „Бранко Миљковић” у Нишу. Соња Веселиновић је записала (Поља, бр. 450/2008): „Ваља учинити видљивим оно што је скривено тајанственим, оно што је видљиво. Само то јесте посао мудраца”, (Бернард из Тревисана, алхемичар из 15. века). Да ли можемо рећи да Ви поезији прилазите као алхемичар?

То што наводите је мото књиге. Иначе, Соња Веселиновић је написала, без претеривања говорећи, сјајан текст о књизи који ме је истински обрадовао. А што се Вашег питања око алхемичарских приступа тиче – одговор би могао бити да је стварање сваке уметности алхемијска радња. Покушај да се добије Веледело. И да се, као у правом алхемијском процесу, на крају промене десе у алхемичару самом. То је долазак до Сопства јединим правим, додајем и најузбудљивијим путем, путем уметности.

Вац дружи роман Велосипед господина Вермеша (2010) прича је о Лајошу Вермешу, интелектуалу и чудаку, из италијанске галаксије. Да ли је то лична или колективна историја?

И једно и друго, као и свака књига. Суботичку опседнутост сецесијом покушала сам да посадим у књигу. О човеку тог времена, сецесијском лику, који је прерастао град и постао део света. Његова судбина није нимало весела. Он је типични представник борца за друге којег за кратко време одбацују да би његов пут наставили као свој, поричући икакве везе са аутором. Лајош Вермеш је једна од оних фигура рођених у малом граду која је обележила век, а да му, сем једног неуспешног споменика, и једна годишње награде за спортисте, није остало трага. У књизи му

Суботица приређује симпозијум, и притом се у интервалима приче о њему, одмотава свитак бића данашњице са свим особеностима које носи. Ту је и лик мог оца, и ликови још неких знаменитих Суботичана, који говоре о Вермешу, ту је и Хамваш, ту пулсирају и Суботица и Палић прострти као на длану. И ту смо негде и сви ми.

За књигу Чуvari привида (2012) добијеница сiне Змајеве награде. Чесiто Ваце iесме долазе на ивицу: iесма/iоема. Богдан А. Појовић: „На iрви iоглед нараiивне, кадгод налик оiеваном догађају, или сiиховној iрочи са комiонениама фаниiасiиике, iесме Марије Шимоковић iревасходно делују фиђураiивном енерђијом. Уз iизв. слободним, меiирички консеквенiино обликованим сiиховима и сiирофама уједначеног облика, на чудесан начин се укрiијају времена, iростiори, оiиiиа креiиања и iојединачне судбине, наузглед iиешко сiојиве iеме и значења – увек виђени кроз искуствo нашег века, из iозиције његовог краја.” После највеће награде за iоезију, iиiа има ново у Вацiој iесничкој радионици?

Сабеседништво са Богданом А. Поповићем, којег, не без разлога, наводите већ други пут у овом разговору, искуство је какво песник само може пожелети... Када ми је млади критичар Ђорђе Деспић, који је одлично говорио о *Чуварима привида* на дан доделе награде, рекао да треба за часопис, уз овај интервју и беседу са доделе награде приложити још две необјављене песме, а уредник *Лейојиса* Слободан Владушић потврдио неопозиву чињеницу, прекинула сам писање романа и премећући по фасциклама у компјутеру по већ написаним стиховима, схватила да ће ми бити најлакше да напишем нове. Тако је настала цела књига. Нова новцата. Ето. Отвориле су се потом још неке нове теме, и сада сам, у овом тренутку ту у радној соби са једном целом и једном започетом књигом песама, уз пола романа који ме чека у фиоци.

Награђена књига доноси iоему у дванаест iевања, где су iреiлеiени време, iростiор и судбине. Посебно занимљив је дијалог са Уликсом кога срећеш на београдским улицама. Зашто Вам је био iоiребан Уликс?

Тај лик је покушао да сажме време између Хомеровог и Џојсовог Уликса. То трагање за тајном невидљивих збивања, како би рекао Хамваш. У великом распону у којем се догодила целокупна цивилизација. Али када имате дванаест песама тада је све могуће.

Силнице делују између себе не потирући се. А о бројевима и њиховим сазвежђима, да и не говоримо.

И на крају, да ли Ви мислите да поезија има важно место и код данашње читалачке публике, и да никако не губи битку?

Одговорићу Вам цитирајући Муракамија: „Још је тамно. Види се исти онај млад месец. Гледајући горе с једног места у граду који се ближио јутру, чудило се самој чињеници да једно такво огромно тело може стајати на небу, а да ништа не тражи заузврат.” Као поезија. Ту је одвајкада, и ту ће заувек бити. Без обзира на времена и обичаје. Она је монумент, незаобилазно ткиво, вечно жива ватра. И свако коме је хладно може да јој приђе, да се огреје. Ко не види, да прогледа. Ко слуги, да сазна. Ко је несигуран, да се ослони. Избор је слободан.